

2. პოლიტიკური ფილოსოფიის საგანი¹

უკანასკნელი ცვლილების თარიღი: 10.12.2022

- უნდა არსებობდეს თუ არა სახელმწიფო?
- პოლიტიკური საზოგადოების ან სახელმწიფოს რომელი ფორმაა საუკეთესო?
- არსებობს თუ არა ადამიანთა ბუნებრივი უფლებები, რომლებსაც ყველა ხელისუფლებამ პატივი უნდა სცეს?
- რამდენად ლეგიტიმურია (კანონიერია) მოქალაქეთა დაჯარიმება და მათი დაპატიმრება? რა წარმოადგენს ჯარიმისა და დაპატიმრების მიზანს: დასჯა, შეკავება თუ დამნაშავეის რეაბილიტაცია?
- არის თუ არა სამართლიანი ხელისუფლების მიერ საკუთარი მოქალაქეების თავისუფლების შეზღუდვა? თუკი ეს სამართლიანია, მაშინ რა ხარისხით შეიძლება ამ შეზღუდვის განხორციელება?
- თანაბრად უნდა იქნეს თუ არა განაწილებული მატერიალური სიკეთეები?² თუ ისინი მოთხოვნილებების საფუძველზე უნდა განაწილდნენ? ან იქნებ საჭიროა მათი განაწილება დამსახურების მიხედვით? თუ უნდა გავითვალისწინოთ ის, თუ ვინ იღებს მათ შექმნაში მონაწილეობას? უნდა გავითვალისწინოთ თუ არა მათი განაწილების პროცესში ის ფაქტორი, რომ მატერიალურ სიკეთეებს სხვადასხვა ადამიანები განსხვავებული ხარისხით ფლობენ? თუ რაიმე სხვა კრიტერიუმს უნდა დავეყრდნობოთ?

ზემოთ მოცემული შეკითხვები პოლიტიკური ფილოსოფიის ძირითად კითხვებს წარმოადგენს. ამ ქვეთავში ჩვენ შევეცდებით, გავარკვიოთ, თუ რა წარმოადგენს პოლიტიკური ფილოსოფიის შესწავლის საგანს. ჩვენ ვნახავთ, რომ ცალსახა პასუხი არც ამ შეკითხვაზე არსებობს 😊

რატომ სვამენ ფილოსოფოსები შეკითხვებს. კონსენსუსი და ფილოსოფიური კრიტიკა

ხელისუფლება, სახელმწიფო, კანონები, სასამართლო და სხვა ინსტიტუტები³ არ არის უბრალო მოცემულობა: იყო დრო, როდესაც ისინი არ არსებობდნენ. შესაბამისად,

¹ შდრ. Robert B. Talisse, *Engaging Political Philosophy. An Introduction*. New York / London: Routledge, 2016, წინასიტყვაობა და I თავი; Brooke Noel Moore, Kenneth Bruder, *Philosophy. The Power of Ideas*, 10th edition, McGraw-Hill, 2019, გვ. 252.

² იგულისხმება საზოგადოებაში არსებული მატერიალური დოვლათი, ერთი სიტყვით, ის რესურსები, რომლებიც საზოგადოების წევრებს საკუთარი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად ესაჭიროებათ.

³ სოციალური ინსტიტუტი – ის, რაც დამკვიდრებულია საზოგადოებაში და დროსა და სივრცეში მეორდება. სოციალური ინსტიტუტებია სახელმწიფო, სასამართლო, ჯარი, პოლიცია, უნივერსიტეტი და ა.შ. მაგალითად, ჯარი სოციალური ინსტიტუტია და ის თავის თავში გულისხმობს არა მხოლოდ ჯარისკაცებს და გენერლებს, არამედ მათი ქცევის წესებს, მათ უფლებებსა და ვალდებულებებს, ანუ მათ ფუნქციებს, მათი უნიფორმისა და სხვა ატრიბუტიკის (სიმბოლოების ჩათვლით). პოლიცია სოციალური ინსტიტუტია, რომელიც ჯარისგან განსხვავებულია: პოლიციას აქვს თავისი განსხვავებული ფუნქციები, რომლებიც

ხელისუფლება, სახელმწიფო, კანონები, სასამართლო, ჯარი და სხვ. ინსტიტუტები ადამიანების მიერაა შექმნილი. უფრო მეტიც, ისინი უცვლელნი არ არიან. ქართული სახელმწიფო 1922 წელს (საბჭოთა საქართველო) განსხვავდებოდა იმ სახელმწიფოსგან, რომელიც არსებობდა 1919 წელს (დამოუკიდებელი საქართველო), ხოლო ისინი, თავის მხრივ, განსხვავდებიან 2022 წელს არსებული სახელმწიფოსგან. იგივე შეიძლება ითქვას სხვა სოციალური ინსტიტუტების შესახებაც: ხელისუფლების, სასამართლოს, კანონების და სხვა ინსტიტუტების შინაარსი, სხვადასხვა გარემოებათა გამო, დროთა განმავლობაში იცვლება. ეს იმას ნიშნავს, რომ იცვლება ადამიანთა დამოკიდებულება მათ მიმართ. XXI საუკუნის ადამიანებს განსხვავებული წარმოდგენები აქვთ ხელისუფლებასა და სახელმწიფოზე, ვიდრე XVIII საუკუნეში მცხოვრებ ადამიანებს.

როგორც წინა თემაში აღვნიშნეთ, მცდარია ის შეხედულება, რომლის თანახმად, ფილოსოფია არ იცვლება. სოციალური სამყაროს (და ადამიანების) ცვლილებასთან ერთად, ფილოსოფიური შეხედულებებიც იცვლება. ამრიგად, **სახელმწიფოსთან, ხელისუფლებასთან, სამართლიანობასთან, თანასწორობასთან, თავისუფლებასთან, ძალაუფლებასთან და სხვა მსგავს საკითხებთან დაკავშირებული ფილოსოფიური შეკითხვები და მათზე პასუხებიც არაა უცვლელი.** დროთა განმავლობაში ჩნდება ახალი კითხვები და ახალი პასუხები, განსხვავებული პერსპექტივები და მიდგომები. ადამიანები დღესაც კამათობენ იმის შესახებ, თუ რა არის თანასწორობა, თუ რას მოითხოვს სამართლიანობა, რა ხდის ადამიანს თავისუფლად, ვინ უნდა იყოს ის, ვინც ბრძანებებს გასცემს და ა.შ.

წინა თემაში, ჩვენ, ასევე, აღვნიშნეთ, რომ ფილოსოფია კრიტიკული მსოფლმხედველობაა: ფილოსოფოსები სვამენ ისეთ შეკითხვებს, რომლებსაც დოგმატური მსოფლმხედველობის მქონე ადამიანი არ დასვამს. მაგრამ ეს იმიტომ არ ხდება, რომ ფილოსოფოსებს უბრალოდ კამათი უყვართ. ფილოსოფოსები მიიჩნევენ, რომ ერთსულოვნება ხშირად განსხვავებული აზრის უგულებელყოფით, ჩახშობით და ეჭვების უკუგდებათ მიიღწევა. ასე რომ, კონსენსუსი (თანხმობა) ფილოსოფოსისთვის შესაძლოა, შემაფოთებელიც კი იყოს, თუკი ფილოსოფოსი ეჭვს შეიტანს, რომ ეს კონსენსუსი არარაციონალური (არაგონივრული, მაგალითად, ემოციური) და ძალადობრივი გზითაა მიღწეული. ასე რომ, ყალბ კონსენსუსთან დაპირისპირება ფილოსოფოსის ერთ-ერთ მიზანს წარმოადგენს. ეს კი მიიღწევა კრიტიკული შეკითხვების დასმით და თვით ჩვენს საფუძველმდებარე რწმენებსა და შეხედულებებში ეჭვის შეტანით.

მაგალითად, გიფიქრიათ თუ არა ოდესმე, რამდენად საჭიროა სახელმწიფოს არსებობა? ჩვენ სახელმწიფოში ვიბადებით და ვიზრდებით. ამ საკითხზე სკოლებში იშვიათად მსჯელობენ ხოლმე, ამიტომაც, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ სახელმწიფო ისეთი მოცემულობაა, რომელიც აუცილებლად უნდა არსებობდეს. მაგრამ არის კი ეს სინამდვილეში ასე? მაშ ასე, ერთ-ერთი სიახლე თქვენთვის, შესაძლოა, იყოს ის, რომ ფილოსოფიაში ასეთი შეკითხვები ჩვეულებრივი მოვლენაა. იყო დრო, როდესაც სახელმწიფო საერთოდ არ არსებობდა. შემდგომში კი მისი ფორმები საკმაოდ იცვლებოდა. ეს იმას ნიშნავს, რომ სახელმწიფო არ არის უცვლელი მოცემულობა და ზოგიერთი

კანონებით რეგულირდება და ეს ფუნქციები მყარი და დადგენილია. სოციალური ინსტიტუტი არის, ასევე, მოდა, მისაღება, ფული, ქორწილი და ა.შ. მისაღება სოციალური ინსტიტუტია, რადგან დამკვიდრებულია საზოგადოებაში როგორც ქცევის წესი, რომელსაც კონკრეტული ფორმა აქვს (ხელის გაწვდენა, თავის დაკვრა და ა.შ.). მისაღებას, ასევე, გააჩნია სოციალური ფუნქცია: ის გამოხატავს ურთიერთპატივისცემას, ნდობას და ა.შ. სოციალურ ინსტიტუტს წარმოადგენს ფულიც, რადგან მას აქვს თავისი ფუნქცია – შეასრულოს შუამავლის რგოლი მომხმარებელსა და საქონელს შორის – და აქვს თავისი დადგენილი ფორმაც: ყველა ქვეყანას თავისი ვალუტა გააჩნია, რომელიც მოცემულ საზოგადოებაშია აღიარებული. როგორც ვხედავთ, სოციალურ ინსტიტუტად შეიძლება ჩაითვალოს ყველაფერი, რაც მოცემული საზოგადოების შიგნით დამკვიდრებული და მიღებული, ანუ ინსტიტუციონალიზებულია.

მოაზროვნე თვლის, რომ მის გარეშე ადამიანთა საზოგადოება გაცილებით უფრო უკეთ იქნება ორგანიზებული.

მაგრამ თუკი ჩვენ უკვე ვფლობთ ჭეშმარიტებას რაღაც საკითხის შესახებ? მაგალითად, თუკი ჩვენ ვიცით, რომ დემოკრატია მმართველობის საუკეთესო ფორმაა, მაშინ რა აზრი აქვს ეჭვის შეტანას ამ დებულებაში? ფილოსოფოსები არა მხოლოდ იმას აყენებენ ეჭვქვეშ, რაზეც საყოველთაო თანხმობა არ არსებობს, არამედ იმასაც, რაზეც ადამიანები დიდწილად თანხმდებიან. რა არის ამის მიზანი?

აქ ჩვენ ერთმანეთისგან უნდა განვასხვაოთ ცოდნის მიღება (გაგება) და ცოდნის შენარჩუნება. ფილოსოფოსები ფიქრობენ, რომ კრიტიკული მიდგომის გარეშე თვით ჭეშმარიტი დებულებებიც კი, შესაძლოა, ყალბ დებულებებად გადაგვარდეს. ეს იმიტომ, რომ კრიტიკული შეკითხვების დასმის გარეშე, არსებობს იმის საფრთხე, რომ ჩვენ დაგვაგინყდეს ის **არგუმენტები**, რომლებიც ჩვენი რწმენების საფუძველს ქმნიან (მაგალითად, არგუმენტი იმის შესახებ, თუ რატომაა დემოკრატია მმართველობის სხვა ფორმებზე უფრო უკეთესი). **ფილოსოფიური კრიტიკის გარეშე ჩვენი შეხედულებები ადვილად შეიძლება გადაიქცეს დოგმებად.** ფილოსოფია არა მხოლოდ გვეხმარება ჭეშმარიტების პოვნაში, არამედ მის შენარჩუნებაშიც გვინყობს ხელს. შესაბამისად, ძალზე მნიშვნელოვანია ის, რომ ჩვენ ფილოსოფიურად გავაკრიტიკოთ ჩვენი ყველაზე ძირითადი, ცენტრალური და გავრცელებული შეხედულებები და იდეალები. ასეთი მიდგომა ყველაზე კარგი საშუალებაა ამ იდეალების გამოსაწმენად და განსამტკიცებლად.

ნორმატიული და დესკრიფციული ახსნები

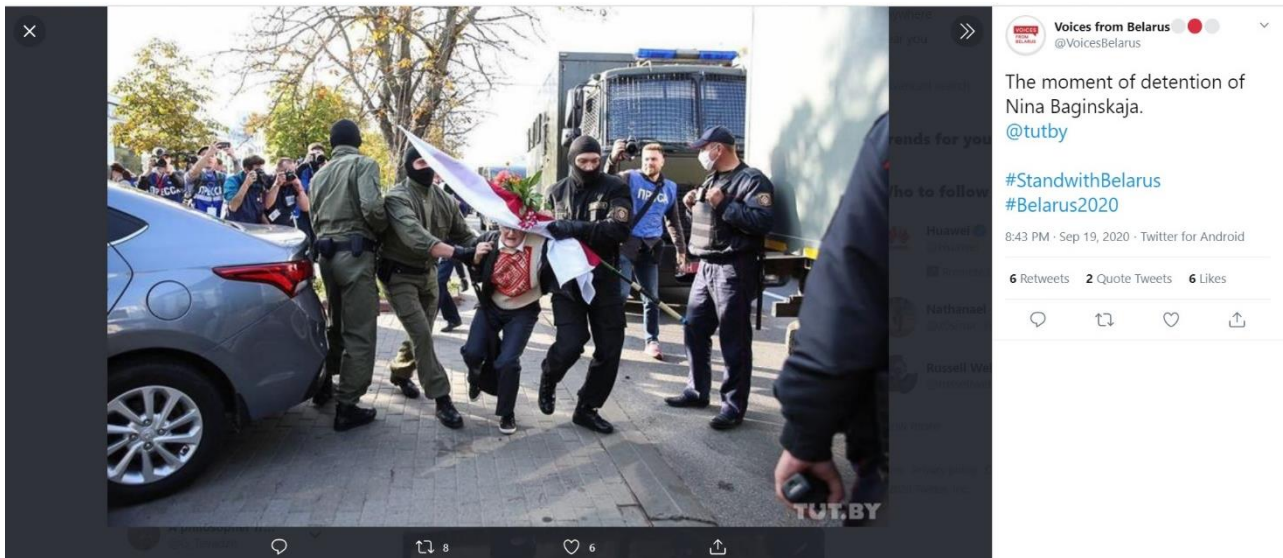
ბუნებრივია, რომ შეკითხვებს მხოლოდ ფილოსოფოსები არ სვამენ. ფიზიკოსებს აინტერესებთ, თუ რატომ ეცემიან სხეულები მიწაზე, ხოლო ქიმიკოსს აინტერესებს, თუ რატომ დნება ყინული. ფიზიკოსები და ქიმიკოსები ცდილობენ, **ახსნან** ეს მოვლენები. ამ მოვლენათა ახსნის მეშვეობით მეცნიერებს შემდგომში შეუძლიათ, იწინასწარმეტყველონ ბუნებრივი მოვლენები და ამის მეშვეობით – გააკონტროლონ ბუნება. ფილოსოფოსებიც ცდილობენ ახსნას. მაგალითად, მეტაფიზიკოსი ფილოსოფოსები სამყაროს უძირითადესი თვისებების ახსნას ცდილობენ. ისინი შემდეგი სახის შეკითხვებს სვამენ: „რას ნიშნავს, რომ რაიმე არსებობს?“, „რა არის დრო?“, „რას ნიშნავს მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი?“ და ა.შ. ის ფილოსოფოსები, რომლებიც ცნობიერებას შეისწავლიან, შემდეგ შეკითხვებს სვამენ: „რატომ არსებობს ცნობიერება?“, „როგორ მუშაობენ ჩვენი შეგრძნებები?“, „რატომ გვესიზმრება სიზმრები?“ და ა.შ. ამ შეკითხვების დასმით და მათზე პასუხების გაცემით ფილოსოფოსები ცდილობენ, ახსნან ეს მოვლენები, ისინი სამყაროს ამა თუ იმ ნაწილის უკეთ გაგებას ესწრაფვიან. შესაბამისად, ფილოსოფიური კვლევის მრავალი სფერო მეცნიერების კონკრეტულ სფეროსთან მჭიდროდაა დაკავშირებული: მაგალითად, თანამედროვე მეტაფიზიკოსები ყურადღებით ადევნებენ თვალს ფიზიკაში მომხდარ სიახლეებს, ხოლო ცნობიერების ფილოსოფოსები ფსიქოლოგებთან და კოგნიტიური მეცნიერების წარმომადგენლებთან ერთად მუშაობენ.

მაგრამ ფილოსოფოსები განსხვავებული სახის შეკითხვებსაც სვამენ. ახსნის გარდა, ფილოსოფოსები რაღაცის გამართლებას, მისი მართებულობის, სისწორის დასაბუთებასაც ცდილობენ. ისინი მხოლოდ იმას კი არ კითხულობენ, თუ **როგორ** არსებობენ საგნები და მოვლენები, არამედ იმასაც, თუ როგორი **უნდა** იყვნენ ისინი, არის თუ არა მისაღები არსებობის ის ფორმა, რომელიც მათ დღეს აქვთ. ეს იმას ნიშნავს, რომ ფილოსოფოსები

დესკრიფციული (აღწერიითი) საკითხების გარდა, **ნორმატიული** (უნდა იყოს/არ უნდა იყოს) საკითხებითაც ინტერესდებიან.

დესკრიფციული ახსნის დროს, ჩვენი ახსნა უნდა შეესაბამებოდეს იმას, რასაც ჩვენ ვხსნით. მაგალითად, ცნობიერების ან დროის ბუნების ჩვენეული ახსნა შესაბამისობაში უნდა მოდიოდეს ცნობიერების და დროის **რეალურ**, ნამდვილ ბუნებასთან. ცნობიერება და დრო მართლაც ისეთი უნდა იყოს, როგორც ჩვენ მათ ვხსნით. ამ შემთხვევაში სისწორის, მართებულობის კრიტერიუმი ისაა, რომ ჩვენი ახსნა უნდა **შესაბამებოდეს** საგანთა და მოვლენათა ბუნებას. თუკი ჩვენი ახსნა დასტურდება მეცნიერული ფაქტებით, მაშინ ის, დიდი ალბათობით, სწორია. ხოლო თუკი მეცნიერული ფაქტები უპირისპირდება ჩვენს ახსნას, ე.ი. რაღაც ვერ ავხსენით სწორად.

მაგრამ ნორმატიული ახსნის დროს ეს ასე არ არის. მაგალითად, ჩვენ ჩამოვყალიბეთ თეორია, რომლის თანახმად ადამიანებს უფლება აქვთ, მშვიდობიანი დემონსტრაციები მოაწყონ და რომ ასეთ დროს მათი დაკავება უკანონოა. მაგრამ თუკი რომელიმე ქვეყანაში ასეთი რამ ხშირად ხდება, ანუ ჩვენი თეორია ერთს ამბობს, ხოლო ფაქტობრივად სხვა მოცემულობა გვაქვს, ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ ჩვენი თეორია არასწორია. პირიქით, ჩვენ შეიძლება დავასკვნათ, რომ ის, რაც ხდება, უსამართლოა და უნდა გამოსწორდეს. ამრიგად, იმისთვის რომ სწორი იყოს, **დესკრიფციული ახსნა** სამყაროსთან შესაბამისობაში უნდა მოდიოდეს, ხოლო **ნორმატიული ახსნისთვის** ეს სავალდებულო არ არის.

სპეცრაზმის წევრები აკავენ ბელორუს აქტივისტს ნინა ბაგინსკაიას (2020 წ.)

უნდა გვახსოვდეს, რომ ის, რაც ახლა ვთქვით, დესკრიფციულ და ნორმატიულ ახსნებს (ასევე, მეცნიერებას და ფილოსოფიას) შორის არსებული განსხვავების გამარტივებული გადმოცემაა. თუმცა, ამერიკელი პოლიტიკური ფილოსოფოსი **რობერტ თალისი** მიიჩნევს, რომ ასეთი გამარტივების დაშვება შესაძლებელია გარკვეული მიზნით, კერძოდ, იმის წარმოსაჩენად, თუ რას შეისწავლის პოლიტიკური ფილოსოფია. თალისის აზრით, **პოლიტიკური ფილოსოფია** ესწრაფვის, **ნორმატიულად** ახსნას **სოციალური სამყაროს** (ადამიანთა საზოგადოებების) განსხვავებული ასპექტები, ანუ მხარეები.

რობერტ თალისი

სოციალური და პოლიტიკური ინსტიტუტები. პოლიტიკური ფილოსოფიის მიზანი

თალისი მიიჩნევს, რომ აქვე უნდა გავატაროთ კიდეც ერთი განსხვავება; კერძოდ, ერთმანეთისგან უნდა განვასხვაოთ „სოციალური“ და „პოლიტიკური“. ეს განსხვავება ოდნავ ხელოვნურია, რადგან რეალობაში სოციალური და პოლიტიკური განზომილება ყოველთვის გადაჯაჭვულია, თუმცა, პოლიტიკური ფილოსოფიის საგნის გასაგებად საჭიროა, ისინი წარმოდგენაში მაინც გავმიჯნოთ ერთმანეთისგან.

ამ განსხვავების ფარგლებში „სოციალური ინსტიტუტები“ ვუნოდოთ ისეთ ინსტიტუტებს, რომლებიც უფრო არაფორმალურია (მაგალითად, ოჯახი, სამეზობლო და ა.შ.), ხოლო „პოლიტიკური ინსტიტუტები“ – ისეთ ინსტიტუტებს, რომლებიც სახელმწიფოსთანაა დაკავშირებული (ხელისუფლება, სასამართლო, პოლიცია და ა.შ.). ყველა სოციალური ინსტიტუტის ფარგლებში არსებობს გარკვეული (დანერვილი თუ დაუნერვილი) წესები, რომლებიც ამ სოციალური ინსტიტუტის წევრების ქცევას არეგულირებენ (მაგალითად, ყველა ოჯახს თავისი წესები აქვს; ასევე, თქვენ იცით, თუ როგორ უნდა მოიქცეთ თქვენს სამეზობლოში და ა.შ.). თუმცა, ყველა აღიარებს, რომ სახელმწიფოს მიერ დადგენილი წესები **განსაკუთრებული** წესებია: სახელმწიფოს შეუძლია, ისეთი სახით დასაჯოს წესების დამრღვევი, რასაც ვერც ერთი სოციალური ინსტიტუტი ვერ შეძლებს. მაგალითად, მხოლოდ სახელმწიფოს აქვს ადამიანის დაპატიმრების და მისთვის თავისუფლების აღკვეთის უფლებამოსილება; მხოლოდ სახელმწიფოს შეუძლია პოლიციისა და არმიის შექმნა და ა.შ.

ზემოთქმულის საფუძველზე, თალისი უფრო აზუსტებს პოლიტიკური ფილოსოფიის ზემოთ მოცემულ განსაზღვრებას: **პოლიტიკური ფილოსოფია სახელმწიფოს ნორმატიული შესწავლითაა დაკავებული, ანუ ის ცდილობს, გამოყოფს სახელმწიფოს ძირითადი ელემენტები და ნორმატიულად შეაფასოს ისინი.** პოლიტიკურ ფილოსოფიას აინტერესებს, უნდა არსებობდნენ თუ არა საერთოდ სახელმწიფოები და თუკი ისინი უნდა არსებობდნენ, მაშინ როგორ უნდა იყვნენ ისინი ორგანიზებული.

თალისი მიიჩნევს, რომ პოლიტიკური ფილოსოფიის მიზანს **არ წარმოადგენს** იმის დადგენა, თუ რამდენად ეფექტურად ახერხებს სახელმწიფო ამა თუ იმ მიზნის მიღწევას; ის არც იმის დადგენას ესწრაფვის, თუ როგორი რეფორმის ან პოლიტიკის გატარებაა საჭირო კონკრეტული სოციალური შედეგის (მაგალითად, უმუშევრობის შემცირება,

ეკოლოგიური გაჯანსაღება და ა.შ.) მისაღწევად. ასეთ ემპირიულ (ფაქტობრივ) საკითხებს **პოლიტიკის მეცნიერება** შეისწავლის.

სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პოლიტიკის ფილოსოფია უფრო თეორიულია და აბსტრაქტული (ზოგადი), ხოლო პოლიტიკის მეცნიერება უფრო მეტად ემპირიულ რეალობაზეა ორიენტირებული. მაგალითად, პოლიტიკურმა ფილოსოფოსმა შეიძლება შეისწავლოს საკითხი იმის შესახებ, აქვს თუ არა ვალდებულება სახელმწიფოს მიმართ და თუ აქვს, მაშინ როგორ უნდა გამოიხატებოდეს ეს ვალდებულება. ამ საკითხის შესწავლას უფრო თეორიული ხასიათი ექნება და ის კონკრეტული სახელმწიფოს კონკრეტული ეკოლოგიური პოლიტიკის ანალიზს არ გულისხმობს. პოლიტიკის მეცნიერის კომპეტენციაში არ შედის ასეთი ზოგადი შეკითხვების დასმა და მათზე პასუხების ძიება. ამისგან განსხვავებით, პოლიტიკის მეცნიერების წარმომადგენელი შეიძლება დაინტერესდეს, რატომ არის მწვანეთა პარტია წარმატებული (ან წარუმატებელი) უკანასკნელი წლების განმავლობაში. პოლიტიკის მეცნიერების წარმომადგენელი შეეცდება ემპირიული რეალობის, ანუ ფაქტობრივი სინამდვილის შესწავლის შედეგად უპასუხოს ამ შეკითხვას, მაგალითად, ჩაატაროს კვლევები, გამოკითხვები, შეისწავლოს ოფიციალური სტატისტიკა და ა.შ. კიდევ ერთი მაგალითი: პოლიტიკურმა ფილოსოფოსმა შეიძლება დასვას შეკითხვა, არის თუ არა დემოკრატია საუკეთესო წყობა და თუ არის, რატომ. თუკი იგი დემოკრატიის მხარდამჭერია, იგი შეეცდება, არგუმენტებით დაასაბუთოს, თუ რატომაა დემოკრატია ავტოკრატიაზე⁴ უკეთესი. რაც შეეხება პოლიტიკური მეცნიერების წარმომადგენელს, იგი არ დაიწყებს მსგავსი შეკითხვების დასმას. მისთვის საინტერესოა დემოკრატიის **კონკრეტული** ფორმები და მათთან დაკავშირებული საკითხები: მაგალითად, რა განსხვავებაა ამერიკულ და გერმანულ დემოკრატიას შორის; რა წარმოადგენს დემოკრატიზაციის მაჩვენებლებს, ანუ როგორ შეიძლება გაიზომოს დემოკრატია და ა.შ.

ამისგან განსხვავებით, პოლიტიკური ფილოსოფია ცდილობს, დაადგინოს, აქვთ თუ არა სახელმწიფოებს უფლება, რომ ჩვენი ერთგულება მოითხოვონ; უფლებამოსილია თუ არა სახელმწიფო, დასაჯოს ინდივიდი, რომელიც მის მიერ დადგენილ წესებს არღვევს; უნდა ჰქონდეს თუ არა სახელმწიფოს მონოპოლია ძალაუფლებაზე და ა.შ. თუკი ზემოთ ჩამოთვლილ შეკითხვებზე პასუხი დადებითია, მაშინ პოლიტიკური ფილოსოფია ცდილობს, დაადგინოს ძალაუფლების ბუნება და ის, თუ სად გადის სახელმწიფოს ძალაუფლების ზღვარი. ამის საფუძველზე პოლიტიკური ფილოსოფია ესწრაფვის, გაარკვიოს საკითხი, თუ როგორ უნდა იყოს სახელმწიფო ორგანიზებული. ამ საკითხების გარკვევის შემთხვევაში პოლიტიკური ფილოსოფია დასვამს შეკითხვას, არსებობს თუ არა რეალურ სამყაროში სახელმწიფო, რომელიც მის მიერ დადგენილ ნორმატიულ მოდელს შეესაბამება. თუკი ასეთი სახელმწიფო გამოინახება, მაშინ პოლიტიკური ფილოსოფია დაინტერესდება სახელმწიფოებს შორის არსებული ურთიერთობებით და იმით, რამდენად მართებულია, რომ ერთი სახელმწიფო მეორე სახელმწიფოს ძალაუფლების ქვეშ იყოს.

მოცემულ შემთხვევაში ჩვენ დავინყეთ ყველაზე უფრო ზოგადი შეკითხვიდან (უნდა არსებობდეს თუ არა სახელმწიფო?) და შემდეგ უფრო ნაკლებად ზოგად შეკითხვებზე გადავინაცვლეთ (უფლებამოსილია თუ არა სახელმწიფო, დასაჯოს ინდივიდი; სად გადის სახელმწიფოს ძალაუფლების ზღვარი, რამდენად მართებულია, რომ ერთი სახელმწიფო მეორე სახელმწიფოს ძალაუფლების ქვეშ იყოს). თალისი მიიჩნევს, რომ პოლიტიკური ფილოსოფიის საფუძველმდებარე კითხვები და პრობლემები, ფაქტიურად, **აპორიები**, ანუ დაუძლეველი ლოგიკური წინააღმდეგობებია, თუმცა, მისი აზრით, ამან არ უნდა

⁴ ავტოკრატია – პოლიტიკური სისტემა, რომლის პირობებში ძალაუფლება ერთ ცენტრშია (ერთი დიქტატორი ან მმართველთა ჯგუფი) კონცენტრირებული და რომელიც ძალის გამოყენებით ახშობს განსხვავებულ აზრს.

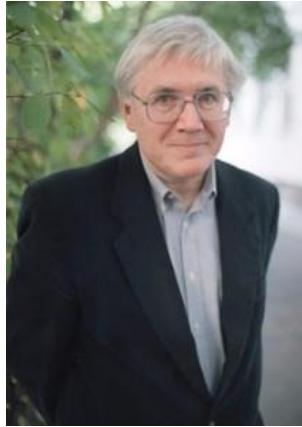
შეგვაშინოს. ის, რომ მოცემულ პრობლემაზე მზამზარეული პასუხი არ გვაქვს, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამ პრობლემაზე ფიქრი არ ღირს (გაიხსენეთ პირველ თემაში მოცემული არგუმენტები ამ საკითხთან დაკავშირებით). პოლიტიკური ფილოსოფიის პრობლემებზე (დღევანდელი) ფიქრი მომავალ თაობებს საშუალებას მისცემს, ახლებურ ჭრილში გაიაზრონ ის საკითხები, რომლებსაც ჩვენ დღეს ვეჭიდებით. ეს კი უკვე ნიშნავს პროგრესს და უკეთესი მომავლის რწმენის საშუალებას გვაძლევს.

როგორც ვხედავთ, რობერტ თალისი მიიჩნევს, რომ პოლიტიკური ფილოსოფია, თავისი ბუნებით, ნორმატიულია. ეს დომინანტური მიდგომაა თანამედროვე ანალიზურ (და დიდნილად, ანგლო-საქსურ) პოლიტიკურ ფილოსოფიაში.⁵ თუმცა, ყველა როდი იზიარებს პოლიტიკური ფილოსოფიის ასეთ გაგებას. კემბრიჯის უნივერსიტეტის ემერიტუსი პროფესორი⁶, ბრიტანელი ფილოსოფოსი რაიმონდ გოისი (დაიბ. 1946 წ.) თავის ნაშრომში „ფილოსოფია და რეალური პოლიტიკა“ (2008 წ.) შეგნებულად არ განასხვავებს ერთმანეთისგან დესკრიფციულ თეორიას და ნორმატიულ თეორიას. უფრო მეტიც, იგი მიიჩნევს, რომ ასეთი დაყოფა მცდარია. ნორმატიული ფილოსოფიის წარმომადგენლები, თვლის გოისი, ზედმეტად დიდ მნიშვნელობებს ანიჭებენ განზოგადებებს და აბსტრაქტულ მსჯელობებს. გოისის აზრით, ზედმეტი განზოგადება არ არის ინფორმატიული, ანუ ცოდნის მომცემი. პოლიტიკური ფილოსოფია **რეალისტური** უნდა იყოს. ეს იმას ნიშნავს, რომ მას, პირველ რიგში, უნდა აინტერესებდეს არა ის, თუ როგორ უნდა მოქმედებდნენ ადამიანები (ნორმატიული განზომილება), არამედ ის, თუ როგორ ფუნქციონირებენ სოციალური, პოლიტიკური, ეკონომიკური და სხვ. ინსტიტუტები კონკრეტულ საზოგადოებაში და კონკრეტულ დროს. პოლიტიკურმა ფილოსოფიამ უნდა აღიაროს, რომ პოლიტიკა, პირველ რიგში მოქმედებას და ამ მოქმედების კონტექსტებს ეხება და არა გარკვეულ რწმენებს, ან ნორმატიულ დებულებებს. გოისი ყურადღებას ამახვილებს ისტორიულ ფაქტორზე და მიიჩნევს, რომ პოლიტიკის ანალიზისას ისტორიული ფაქტების უგულებელყოფა დაუშვებელია. იგი გაუმართლებლად მიიჩნევს გარკვეული დებულებების უცვლელად მიჩნევას და მათი მეშვეობით პოლიტიკური განზომილების ახსნის მცდელობას.⁷

⁵ „თანამედროვე პოლიტიკური ფილოსოფიის მეგზურის“ (მეორე გამოცემა: 2007 წ., რედაქტორები: რობერტ გუდინი, ფილიპ პეტტი და თომას პოგე) წინასიტყვაობაში აღნიშნულია, რომ „მეგზურის“ სათაურში სიტყვა „ფილოსოფია“ ნორმატიული აზროვნებისადმი ინტერესის გამო იქნა შერჩეული. პოლიტიკური ფილოსოფიის უმთავრეს მახასიათებლად შეფასებითი ელემენტია მიჩნეული, ანუ ის გარემოება, რომ პოლიტიკური ფილოსოფია ახსნაზე უფრო მეტად პოლიტიკური ფენომენების (მოვლენების) შეფასებითაა დაინტერესებული. იხ. „Introduction“, in: Robert E. Goodin, Philip Pettit, Thomas Pogge (eds.), *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, 2nd edition, Oxford: Blackwell Publishing, 2007, გვ. xvi. 2013 წელს გამოცემულ „სოციალური და პოლიტიკური ფილოსოფიის რუტლეჯის მეგზურში“ (რედაქტორები: ჯერალდ გაუსი და ფრედ დ'აგოსტინო) კი აღნიშნულია, რომ უკანასკნელი პერიოდის ანალიზური პოლიტიკური ფილოსოფიის ცენტრალურ საკითხს პოლიტიკური აზროვნების ნორმატიული დაფუძნება წარმოადგენს. იხ. „Preface“, in: Gerald Gaus, Fred D'Agostino (eds.), *The Routledge Companion to Social and Political Philosophy*, New York and London: 2013, გვ. xxii.

⁶ ემერიტუსი პროფესორი – ნოდება, რომელსაც უნივერსიტეტი ანიჭებს პროფესორს გამორჩეული სამეცნიერო დამსახურებისთვის.

⁷ შტრ. Raymond Geuss, *Philosophy and Real Politics*, Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2008, გვ. 7-16. გოისის კრიტიკოსები აღნიშნავენ, რომ იგი აკრიტიკებს სხვების პოზიციებს, თუმცა, ამავე დროს, არ გამოკვეთს იმ ნორმატიულ დებულებებს, რომლებსაც თავად ემყარება. იხ. Charles Larmore, *What is Political Philosophy?* Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2020, გვ. 73.

რაიმონდ გოსი

როგორც ვხედავთ, პოლიტიკური ფილოსოფიის ბუნების შესახებ კამათი პოლიტიკური ფილოსოფიის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს. ზოგადად, უნდა ითქვას, რომ ფილოსოფიაში კამათი არასდროს წყდება 😊 ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, თუ რატომ ხდება ასე და რატომაა ეს სასურველი (თქვენც კიდევ ერთხელ ჩამოაყალიბეთ შესაბამისი არგუმენტები!). ალბათ, ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი რამ, რაც უნდა გვახსოვდეს, როდესაც ფილოსოფიის (ან თუნდაც მეცნიერების) სიღრმისეულ შესწავლას ვიწყებთ, ისაა, რომ ნებისმიერი პრობლემის ირგვლივ კამათი დულს და გადმოდულს, არაფერია გაშეშებული და გაქცევებული. შესაძლოა, სკოლაში ჩვენ ფიზიკა ან ქიმია მკაცრად ჩამოყალიბებული დებულებების სახით გვასწავლეს და ჩვენ გვგონია, რომ ეს მეცნიერებები უცვლელ დებულებებს ემყარებიან. მაგრამ საკმარისია მათი უფრო სიღრმისეული შესწავლა დავიწყოთ, რომ იმნუთშივე თვალეზი აგვიჭრელდება ინტერნეტში არსებული უამრავი სტატიით, რომლებშიც მეცნიერები განუწყვეტლივ აკრიტიკებენ ერთმანეთს და განსხვავებულ პოზიციებს ავითარებენ. გარდა ამისა, ყოველწლიურად უამრავი კონფერენცია ტარდება, სადაც ფიზიკოსები, ქიმიკოსები თუ სხვა მეცნიერების წარმომადგენლები იკრიბებიან და განსხვავებულ საკითხებზე მსჯელობენ. ზუსტად იგივე ხდება ფილოსოფიაში და კერძოდ, პოლიტიკურ ფილოსოფიაში: ფილოსოფოსთა ნაწილი კონკრეტულ საკითხებს (მაგალითად, სამართლიანობას, დემოკრატიას, გლობალურ წესრიგს, უფლებებს და ა.შ.) ან კონკრეტულ ფილოსოფოსთა (მაგალითად, პლატონის, არისტოტელეს, კონფუციუსის, ალ-ფარაბის, თომას ჰობსის და სხვ.) ნააზრევს იკვლევს, მაგრამ არიან ისეთებიც, რომლებიც ჩართული არიან კამათში იმის შესახებ, თუ რას წარმოადგენს თავად პოლიტიკური ფილოსოფია, რა უნდა შეისწავლოს მან და როგორ უნდა გააკეთოს ეს. ამ საკითხებზე კი ფილოსოფოსთა პასუხები განსხვავებულია, რაც იმიტაა განპირობებული, რომ ეს ფილოსოფოსები განსხვავებული თეორიების ერთგულნი არიან. ვიდრე იარსებებს პოლიტიკური ფილოსოფია, ეს კამათიც გაგრძელდება და ფილოსოფოსთა ყოველი მომდევნო თაობა საკუთარ არგუმენტებს შემოგვთავაზებს.

საკვანძო ცნებები და პიროვნებები

ინსტიტუტი / სოციალური ინსტიტუტი / პოლიტიკური ინსტიტუტი

ინსტიტუციონალიზებული

სოციალური სამყარო

საყოველთაო კონსენსუსი

დესკრიფციული ახსნა

ნორმატიული ახსნა

პოლიტიკური ფილოსოფია

პოლიტიკის მეცნიერება

ავტოკრატია

აპორია

რობერტ თალისი

რაიმონდ გოისი

შეკითხვები და დავალებები

- რას ნიშნავს ის, რომ ხელისუფლება, სახელმწიფო, კანონები, სასამართლო და სხვა ინსტიტუტები უბრალო მოცემულობები არ არის?
- განმარტეთ შემდეგი ცნებები: ინსტიტუტი, სოციალური სამყარო, სოციალური ინსტიტუტი, პოლიტიკური ინსტიტუტი.
- რატომ უყურებენ ფილოსოფოსები ეჭვის თვალით კონსენსუსს? რატომ თვლიან ისინი აუცილებლად კრიტიკული შეკითხვების დასმას მაშინაც კი, როდესაც საქმე ეხება საყოველთაოდ აღიარებულ ჭეშმარიტებას?

- რა განსხვავებაა დესკრიფციულ და ნორმატიულ ახსნებს შორის?
- რა განსხვავებაა სოციალურ და პოლიტიკურ ინსტიტუტებს შორის?
- რას შეისწავლის პოლიტიკური ფილოსოფია? შეადარეთ ერთმანეთს თაღისისა და გოისის არგუმენტები.
- რა განსხვავებაა პოლიტიკურ ფილოსოფიასა და პოლიტიკის მეცნიერებას შორის?
- რომელია პოლიტიკური ფილოსოფიის ძირითადი შეკითხვები და პრობლემები?
- არსებობს თუ არა მზა პასუხები პოლიტიკური ფილოსოფიის ძირითად შეკითხვებზე? კარგია ეს თუ ცუდი?

რეკომენდებული ტექსტები:

Robert B. Talisse, *Engaging Political Philosophy. An Introduction*. New York / London: Routledge, 2016. – საინტერესო შესავალი (ანალიზურ, ანგლო-საქსურ) პოლიტიკურ ფილოსოფიაში. თაღისი აანალიზებს ისეთ მნიშვნელოვან ცნებებს, როგორებიცაა თავისუფლება, ძალაუფლება, სამართლიანობა და დემოკრატია (განკუთვნილია დამწყებთათვის).

Brooke Noel Moore, Kenneth Bruder, *Philosophy. The Power of Ideas*, 10th edition, McGraw-Hill, 2019, გვ. 252-319. – აქ შეგიძლიათ, პოლიტიკური ფილოსოფიის მნიშვნელოვანი წარმომადგენლების შეხედულებებს გაეცნოთ. თაღისის ნიგნისგან განსხვავებით, ამ გვერდებზე პოლიტიკურ ფილოსოფოსთა თეორიები ქრონოლოგიური თანმიმდევრობითაა გადმოცემული (განკუთვნილია დამწყებთათვის).

Leo Strauss, “What is Political Philosophy?” *The Journal of Politics*, 1957, 19:3, გვ. 343-368. – ლეო შტრაუსი (1899-1973 წწ.) XX ს-ის ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ამერიკელი პოლიტიკური ფილოსოფოსია. მას ამავე სათაურის მქონე ნიგნიც აქვს დაწერილი (1959 წ.).

Heinrich Meier, “Why Political Philosophy?” *The Review of Metaphysics*, Vol. 56, No. 2 (Dec., 2002), გვ. 385-407. – მიუნხენის უნივერსიტეტის პროფ. ჰაინრიხ მაიერი პოლიტიკური ფილოსოფიის დანიშნულებაზე საუბრობს. იგი შტრაუსისეულ მიმართულებას ავითარებს და პოლიტიკურ ფილოსოფიას პოლიტიკურ თეოლოგიასთან აკავშირებს.

Charles Larmore, *What is Political Philosophy?* Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2020. – ბრაუნის უნივერსიტეტის პროფესორის, ჩარლზ ლარმორის ახალი ნაშრომი პოლიტიკური ფილოსოფიის ბუნების შესახებ. ლარმორი თვლის, რომ პოლიტიკური ფილოსოფიის ცენტრალურ თემას ლეგიტიმურობის საკითხი უნდა წარმოადგენდეს.

ინტერნეტ-რესურსები:

Alexander Moseley, Political Philosophy: Methodology, *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://iep.utm.edu/polphil/> – სტატია პოლიტიკური ფილოსოფიის საგნის შესახებ. ავტორი, ასევე, განიხილავს პოლიტიკური აზროვნების ძირითად მიმართულებებს (ლიბერალიზმი, კონსერვატიზმი, სოციალიზმი და ა.შ.).

გაეცანით ქვემოთ მითითებულ სტატიებს და მოაწყვეთ დისკუსია შესაბამის თემებზე.

Alex Worsnip, “What’s the point of political philosophy?” *Prospect Magazine*, May 17, 2013
<https://www.prospectmagazine.co.uk/arts-and-books/realism-idealism-political-philosophy-david-miller-justice-for-earthlings>

Katrina Forrester, “The Future of Political Philosophy”, *Boston Review*, September 17, 2019,
<http://bostonreview.net/philosophy-religion/katrina-forrester-future-political-philosophy>